

فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان / سال چهارم / شماره دوازدهم / زمستان ۱۳۹۲ / صفحات ۱۳۶-۱۱۳

بررسی جامعه‌شناختی حجاب زنان در شهر اسفراین اعتماد و حجاب*

ابراهیم صالح‌آبادی^۱

چکیده:

با تهاجم فرهنگی در دو قرن اخیر بر جوامع اسلامی، موضوع پوشش و حجاب جزء جنجال برانگیزترین مسائل مطرح شده قرار گرفته که نتیجه آن دست کم از نظر برخی ایجاد تردید در ضرورت آن بوده است. مسأله حجاب از مهمترین مسائلی است که بعد از انقلاب اسلامی تاکنون مسؤولان نظام جمهوری اسلامی را به خود مشغول داشته است. از نظر جامعه‌شناسی، حجاب مانند هر پدیده اجتماعی دارای بنیادهای اجتماعی است که مقوم آن هستند. یکی از این بنیادها و مقوم‌ها، اعتماد می‌باشد. اعتماد اجتماعی یکی از مقولات و عناصر بنیادین در برقراری تعامل اجتماعی و یکی از عناصر اساسی نظم در جامعه است. در چند دهه اخیر مفهوم اعتماد اجتماعی با چشم اندازهای متفاوتی در نظریات اجتماعی مطرح گردیده و به عنوان یکی از مهمترین مبینهای جهان مدرن مطرح است. در این مقاله تلاش می‌شود تا با بهره‌گیری از مفهوم اعتماد، حجاب زنان را توضیح دهد. روش تحقیق پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه مشخصات زمینه‌ای و حجاب ۳۹۰ زن بین سنین ۱۵-۳۰ سال مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که بین مؤلفه‌های اعتماد (میزان اعتماد به صدا و سینما و مسؤولین دولتی، میزان اعتماد عمومی و میزان اعتماد به خانواده) از یک سو و میزان حجاب از سوی دیگر، رابطه معناداری وجود دارد. بیشتر افرادی که به مسؤولین دولتی و صدا و سیما اعتماد کم دارند، از اعتماد عمومی کمی برخوردارند و همچنین به خانواده خود، کمتر اعتماد دارند، بدحجاب هستند و کسانی که در این مؤلفه‌ها میزان بیشتری از اعتماد را دارند، محجبه هستند.

کلید واژه‌ها: میزان اعتماد، حجاب، زنان، اسفراین.

* تاریخ وصول: ۱۳۹۲/۴/۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۰/۱۰

۱- استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه پیام نور خراسان شمالی abrahimsalehabadi@yahoo.com

۱- مقدمه

با بررسی وضعیت پوشش و حجاب در ایران می‌توان به مسأله‌دار بودن حجاب پی برد. زاهد زاهدانی و همکار در تحقیق خود با عنوان «گرایش دانشجویان به انواع حجاب» در طی یازده سال (۱۳۶۹-۱۳۸۰) نشان داده‌اند که زمان عامل موثری بر نوع پوشش است (زاهد زاهدانی، ۱۳۸۵: ۱۱۹). پوشش حجاب در میان دانشجویان دختر هر چه از محیط‌های خصوصی به محیط‌های رسمی می‌رویم، بیشتر می‌شود^۱ (همان، ۱۱۸ و ۱۲۱). جوادی یگانه و همکار در تحلیل محتوای ۱۰۳ فیلم در سه دوره تاریخی پس از انقلاب در مورد پوشش زنان در فیلمها، نشان داده‌اند که سینما از بازنمایی هژمونیک ساز پوشش زنان (چادر به مثابه ایدئولوژی رسمی) در دوره اول به تدریج به سمت بازنمایی ضد هژمونیک پوشش (ارائه تصویر منفی از چادر) در دوره سوم تغییر موضع داده است (۱۳۸۷). نتایج تحقیق رفیع پور نشان می‌دهد مردم معتقد هستند در سال ۱۳۶۵ رعایت نکردن پوشش، بیشتر عیب داشت و همچنین خانم‌های چادری بیشتر مورد احترام بودند تا سال ۱۳۷۱ و ۱۳۵۶. ۸۶. ۲ پاسخگویان معتقد بودند در سال ۱۳۶۵ عدم رعایت حجاب بیشتر عیب داشت و لذا در آن زمان، آن را بیشتر رعایت می‌کردند. همچنین ۸۱/۸ پاسخگویان بیان کرده‌اند مردم در سال ۱۳۶۵ به خانم‌های چادری بیشتر احترام می‌گذاشتند در حالی که این رقم برای سال ۱۳۷۱ به ۳۶. ۸ درصد می‌رسد (رفیع پور، ۱۳۷۶: ۱۶۶). مطالعه میدانی انجام شده در سطح شهر تهران در تابستان ۱۳۸۰ نشان می‌دهد حدود ۵۴ درصد از زنان تهرانی دارای پوشش کمتر یا غیر اسلامی و غیر قانونی در معابر عمومی هستند (رضایی، ۱۳۸۲: ۴۳). با عنایت به چنین مواردی ما مسأله خود را بیان می‌کنیم.

۲- بیان مسأله

بدون شک پدیده برهنگی بیماری عصر ماست. دیر یا زود این پدیده به عنوان یک بیماری شناخته خواهد شد (مطهری، ۱۳۷۹: ۱۲). با تهاجم فرهنگی در دو قرن اخیر بر جوامع اسلامی، موضوع «پوشش و حجاب» جزء جنجال برانگیزترین مسائل مطرح شده قرار گرفته که نتیجه آن دست کم ایجاد تردید در ضرورت آن بوده است (شجاعی باغینی و همکار، ۱۳۸۹: ۲۱۲). مسأله حجاب از مهمترین مسائلی است که بعد از انقلاب اسلامی تا کنون مسئولان نظام جمهوری اسلامی را به خود مشغول داشته است. در ابتدای انقلاب، جمهوری اسلامی در صدد ایجاد جامع‌های با احکام و شرعیات اسلامی بود و در این میان مسأله

۱. لازم به ذکر است که نتایج این تحقیق از مقاله نویسندگان استخراج شده است و صحت و سقم آن به عهده نویسندگان است. در تهیه جدول شماره ۸ مقاله اشتباهاتی انجام شده است که ما آنرا بیان نکردیم.

حجاب و پوشش جامعه - به ویژه بانوان- یکی از موارد بیشماری است که نظام جمهوری اسلامی خواستار تغییر در آن و ایجاد شرایط آرمانی در این زمینه بوده است.

در بحث حجاب امروزه جوامع اسلامی نیازمند نوعی گذار هستند. گذار از تقلید، عادت و تبعد از سر اکراه به مرحله آگاهی و معرفت. محصول این گذار که خود استلزامات فراوانی دارد گذار آگاهانه از اجبار به سوی پذیرش رضایتمندانه است. رضایت خود عنصر مقوم قواعد عرفی و لازمه مقبولیت تصمیمات و ضامن پیروی از آنها بدون توسل به قوه قاهره و اجبار است. اشاعه بی‌حجابی در جوامع اسلامی خود مستلزم انجام پژوهش‌های مستقل است. علاوه بر نگاه انسان‌گرایانه و مبتنی بر اصالت فرد اومانیسم و لیبرالیسم، طرح‌های استعماری غرب در کشورهای مسلمان و نقش روشنفکران غرب‌زده، تلاقی سه جریان عمده و پر نفوذ مدرنیسم، جهانی‌شدن و تحولات فناوری‌های اطلاعات و ارتباط منجر به فرسایش هنجارها و ارزشهای بومی، سنتی و محلی شده است. این سه جریان در تضعیف فرهنگ حجاب نقش داشته‌اند. مدرنیسم با نقد سنت و مذهب، جهانی‌شدن با تضعیف محلی و بومی در برابر جهانی و غافلگیرشدن جوامع اسلامی در برابر اینترنت و هزاران شبکه ماهواره‌ای از جمله عوامل موثر بوده‌اند. شبکه‌های ماهواره‌ای که با پخش فیلم، سریال، نمایش مدهای روز دنیا، فیلم‌های پورنو، مسابقات سرگرمی و غیره که در بستر فرهنگی خاص خود تولید شده‌اند، به تضعیف سنت و ارزش‌های سنتی به طور عام و هنجار پوشیدگی عفاف و رعایت حجاب به طور خاص کمک کرده‌اند.

در دو قرن گذشته الگوی پوشش از منظر جامعه‌شناسی نشانه موقعیت اجتماعی بوده اما در قرن حاضر آنچه پوشیده می‌شود به معنای نوعی ایده‌ی بدن محوری و کسب هویت است. مُد به مثابه یکی از روندهای تغییر در جامعه، باعث شده در شیوه‌ی زندگی و طرز تلقی گروه‌های مختلف سنی، به ویژه جوانان، تغییر ایجاد شود. جوانان علاوه بر تابعیت از بازار توده‌ای در زمینه مصرف کالا، در ترکیب و ابداع سبک‌های نو در بازار مصرفی بیشترین تغییرات و تأثیرات را بر جا می‌گذارند. آنها قادرند نمادهای رایج و قالبی را شکسته و ایده‌های نمادین خود را بر اساس معنای متفاوت (همگرایی یا واگرایی با فرهنگ جامعه) به کار گیرند. این معانی با توجه به نوع طبقه اجتماعی و اقتصادی که جوانان در آن قرار دارند می‌تواند به دو شیوه‌ی نمایشی (دیدنی) و کالامحور شکل بگیرد. در بُعد نمایشی، جوانان هم علائق شخصی خود را در الگوی پوشش به کار می‌برند و هم با پیوستن به گروه‌های همسال به پردازش و بازتولید نمادها و الگوها می‌پردازند. اما در حالتی که کالا، محوریت دارد، نوع مارک و میزان هزینه‌های که پرداخت می‌شود، مهم است. در بعد نمایشی، کنشی که مد نظر آنهاست ارسال پیام ویژه‌ای به ساختار کلی جامعه است. این پیام می‌تواند با توجه به ساختار سیاسی، اجتماعی و مذهبی هر جامعه، تعبیرهای گوناگونی داشته باشد. در اهمیت بیان مسأله می‌توان به افت و خیزهای تدوین قوانین در ایران این امر بهتر دیده می‌شود.

واکنش مقنن پس از انقلاب بر خلاف مقنن پیش از انقلاب، مجازات است که در ابتدای امر (سال ۱۳۶۲) به شدیدترین شکل خود (شلاق) بروز می‌کند و نهایتاً به شکل خفیف‌تر واکنش (جزای نقدی) منتهی می‌گردد. به عبارت دیگر مقنن انقلابی، دیگر ضمانت اجرای حقوقی شامل اداری، مدنی و انضباطی را انتخاب نمی‌کند، کلیه پاسخها را به دولت واگذار کرده و برای جامعه مدنی نقشی قائل نمی‌شود.

مجلس شورای اسلامی در راستای وظایف و اختیارات اعطایی در قانون اساسی، در این چارچوب به تدوین قوانین در خصوص پوشش آحاد جامعه همت گماشت و با تصویب قوانینی به جرم‌انگاری تخطی از مقررات شرعی در خصوص حجاب پرداخت. این قوانین به شرح زیر بودند:

۱- قانون تعزیرات سال ۱۳۶۲: اولین قانونی که در خصوص پوشش زنان به تصویب رسید، ماده ۱۰۲ قانون تعزیرات بود که در حال حاضر به صورت تبصره‌ای به ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ الحاق شده است. ماده ۱۰۲ به قرار زیر است: زنانی را که بدون حجاب شرعی در معابر و انظار عمومی ظاهر می‌شوند، مستوجب تعزیر تا ۷۴ ضربه شلاق دانسته بود.

۲- قانون نحوه رسیدگی به تخلفات و مجازات فروشندگان لباس‌هایی که استفاده از آنها در ملاء عام خلاف شرع است یا عفت عمومی را جریحه‌دار می‌کند (مصوب ۶۵/۱۲/۲۸).

۳- تبصره ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵: مطابق این تبصره زنانی که بدون حجاب شرعی در معابر و انظار عمومی ظاهر شوند، به حبس از ده روز تا دو ماه و یا پنجاه هزار تا پانصد هزار ریال جزای نقدی محکوم خواهند شد. همچنان که ذکر شد مفاد این تبصره، همان ماده ۱۰۲ قانون تعزیرات سال ۱۳۶۲ است که صرفاً به تغییر مجازات از شلاق به جزای نقدی پرداخته است (اسدی، ۱۳۸۴). از آنجا که اعتماد از مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی محسوب می‌شود و بنیادهای بسیاری از پدیده‌های اجتماعی است، در این مقاله تنها به عامل اعتماد پرداخته‌ایم.

احیای ارزشهای اصیل و بازگشت به اصول فراموش شده اسلامی شرط لازم برای حاکمیت بخشیدن به شریعت مقدس اسلام در جامعه اسلامی ماست. موضوع «پوشش زن» یکی از همین ارزش‌هاست. جزء مسائل روز و ریشه‌ای جوامع اسلامی به ویژه ایران است. با تهاجم عظیم فرهنگی در دو قرن اخیر بر جوامع اسلامی، موضوع «پوشش زن» جزء جنجال‌برانگیزترین مسائل مطرح شده قرار گرفته که نتیجه آن دست کم ایجاد تردید در ضرورت آن بوده است. انسان غافل از وحی و نبوت، و ره گم کرده عصر حاضر، در تفسیر و توضیح «عدالت بین زن و مرد» عمداً یا سهواً دچار خطا شده و عدالت بین زن و مرد را در یکسانی و تشابه حقوق آن دو جستجو می‌کند، غافل از اینکه احکام و حقوق مربوط به زن و مرد بسته به شرایط روحی و جسمی و توان و استعداد آنها با هم متفاوت است. امروز استکبار جهانی با بهره‌گیری از دستگاه‌ها و پوشش گسترده تبلیغاتی به نام آزادی و احقاق حقوق زن، او را به لحاظ جسمی و روحی به بردگی گرفته، تا آنجا که از طریق نوین برده-

داری در عصر حاضر، زن را تا حد یک کالا تنزل داده و با شعار عدالت مآبانه تساوی حقوق زن و مرد از همه حیث واز هر جهت، بزرگترین ظلم ممکن را نسبت به زن روا داشته است (شجاعی باغینی و همکار، ۱۳۸۹: ۲۱۳ و ۲۱۲).

۳- مبانی نظری تحقیق

مطالعه تحقیقات گذشته این امکان را برای محقق فراهم می‌آورد که ضمن ارائه مطالعه خود به خواننده، محدوده تحقیق خود را مشخص نموده و موجبات توسعه مطالعات قبلی و نیز معیاری برای مقایسه نتایج یک مطالعه با دیگر یافته‌ها را فراهم کند. مطالعه مبانی تحقیق بدین منظور انجام می‌شود که با موضوع تحقیق بیشتر آشنا شده، مفاهیم و متغیرهای موجود در تحقیق را بشناسیم و از روش تحقیق و نظریه‌هایی که راه‌گشای تحقیقات دیگر در کار پژوهشی خودمان استفاده کنیم.

۳-۱- سابقه تحقیق

در ایران در این زمینه تحقیقات زیر انجام شده است که به آنها اشاره می‌گردد.

۱. توسلی و مدیری شیوه پیمایش و نمونه ۴۲۶ زن تهرانی نشان داند که حدود ۱۵ درصد از زنان بررسی شده از جراحی زیبایی استفاده کرده‌اند. این زنان عمدتاً زیر ۳۵ سال، مجرد، با تحصیلات کارشناسی و از طبقه متوسط بوده‌اند. بیشترین انگیزه در تمایل زنان به این جراحی‌ها، کسب زیبایی به عنوان عاملی برای ارتقاء اعتماد به نفس معرفی شده است. این تمایل از طرفی متأثر از خصوصیات فردی و از طرف دیگر تحت تأثیر الزام‌های خارجی است، به طوری که در افراد مجرد، افراد با تحصیلات بالاتر، افراد دارای تصویر منفی از بدن خویش و افراد با اعتماد به نفس پایین‌تر بیشتر بوده و همچنین خانواده، دوستان، فامیل، همسر، پزشکان، ماهواره و تلویزیون به ترتیب در ایجاد این تمایل مؤثر هستند، ولیکن تمایل زنان به جراحی زیبایی با سن، اشتغال، پایگاه طبقاتی، رضایتمندی از زندگی و باورها و گرایش‌های دینی بی‌ارتباط است (۱۳۹۱).

۲. ذکایی، و فرزانه در مطالعه خود به شیوه‌های کیفی و کمی با ۲۰۰ زن که جراحی انجام داده بودند، نشان دادند که جراحی زیبایی در چرخه میان انتخاب فردی و ساختارهای اجتماعی قرار گرفته است و باید آن را توازنی دانست میان اختیار انسانی و اجبار ساختاری. نتایج به دست آمده از روایت تجربه‌های جراحی زنان تهرانی نشان می‌دهد که برای این دسته از زنان، انتخاب جراحی صرفاً کوششی بود تا به رضایت فردی دست یابند. آنها به خود توجه داشته و به دنبال تحقق آرزوها و خواسته‌های خود

بوده‌اند و پس از عمل احساس راحتی و شغف می‌نمایند، چرا که این عمل‌ها موجب بهبود روحیه و افزایش اعتماد به نفسشان شده است (۱۳۸۷).

۳. خواجه نوری و مقدس با بررسی ۲۲۰۰ زن در شهرهای تهران، شیراز و استهبان به روش پیمایشی نشان می‌دهند که متغیر نوگرایی، آگاهی نسبت به جهانی‌شدن، شیوه زندگی، گفتگو در خانواده، سرمایه فرهنگی و وضعیت تأهل نزدیک به ۴۰ درصد از تغییرات تصور بدن در زنان شهرهای تهران، شیراز و استهبان را تبیین می‌کند (خواجه نوری و مقدس، ۱۳۸۸).

۴. نوغانی و همکاران با روش علی - مقایسه‌ای و بر پایه نمونه ۸۰ نفری از زنان ۱۸ الی ۴۵ ساله نشان می‌دهند متغیرهای سرمایه فرهنگی، فشار هنجاری و پایگاه اقتصادی - اجتماعی، با احتمال انجام جراحی زیبایی رابطه مثبت و معنادار، و متغیرهای تصور از بدن، و روابط اجتماعی با احتمال انجام جراحی زیبایی رابطه منفی و معنادار دارد (نوغانی و همکاران، ۱۳۸۹).

۵. ادیبی سده و همکار روش پیمایشی و نمونه ۷۳۷ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای توأم با تصادفی ساده و منظم نشان دادند که مدیریت بدن در میان زنان ۱۵ ساله و بالاتر تبریز از سطح متوسط به پایینی برخوردار است و بین متغیرهای مقایسه اجتماعی بدن، گروه‌های مرجع، سرمایه فرهنگی، اقتصادی، تحصیلات و مدیریت بدن در میان زنان همبستگی معناداری وجود دارد (۱۳۹۰).

۶. ابراهیمی و همکار به صورت پیمایشی و با ابزار پرسشنامه با حجم نمونه ی ۴۰۲ نفر از جوانان (دختر و پسر) ۱۵-۲۹ ساله‌ی ساکن در شهر گیلان غرب با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای نشان دادند که میزان تأثیرگذاری متغیر سرمایه‌ی فرهنگی عینیت یافته است (۱۳۹۱).

۳-۲- نظریه‌های تحقیق

امیل دورکیم^۱ (۱۹۶۴)، "اعتماد را آرامشی می‌داند که حاصل زندگی مسالمت‌آمیز بشر در کنار هم‌نوعانش در حالت صلح و به دور از هر گونه دشمنی و خصومت است. گئورگ زیمل^۲ (۱۹۷۱)، اعتماد را معادل کلمه ایمان^۳ به کار می‌برد و به اعتقاد وی نوعی ایمان و اعتقاد به افراد جامعه است (گلابی، ۱۳۸۳: ۲۸). در کارهای فردیناند تونیس^۴ (۱۹۴۴) "در جوامع سستی یا گمین شافت^۵ اعتماد مانند احترام و حس تعلق شخصی، فضیلتی

1- Emile Durkheim

2- George Simmel

3- faith

4- Ferdinand Tonnies

5- gemeinschaft

برای افراد است، در حالی که در جوامع مدرن یا گزل شافت^۱ اعتماد غیر شخصی و رسمی است" (ازکیا و دیگری، ۱۳۸۴، ۱۵۶). تالکوت پارسنز^۲ (۱۹۵۵) عامل ایجاد اتحاد و انسجام اجتماعی و ثبات و نظم را اعتماد می‌داند. به عقیده وی "اعتماد، این باور را در افراد ایجاد می‌کند که دیگران به منظور دستیابی به یک موقعیت گروهی از منافع شخصی دست می‌کشند. وی نظام منسجم را نظامی می‌داند که بتوان به عاملان آن در انجام وظایفشان اعتماد کرد که این امر خود به پایداری و نظم سیستم اجتماعی کمک می‌کند" (انعام، ۱۳۸۰: ۲۵).

آنتونی گیدنز^۳ (۱۹۸۸) در تعریف اعتماد به فرهنگ آکسفورد استناد می‌کند و "اعتماد را به عنوان اطمینان یا اتکا به نوعی کیفیت، یا صفت و یا اطمینان به حقیقت عبارت یا گفته‌ای توصیف می‌کند. به اعتقاد وی اعتماد نوع خاصی از اطمینان است و چیزی یکسره متفاوت از آن نیست" (گیدنز، ۱۳۸۴، ۳۷). رونالد اینگلهارت^۴ (۱۹۹۰) در تعریف خود از اعتماد به جنبه قابلیت پیش‌بینی رفتار توجه داشته و عقیده دارد "اعتماد یا عدم اعتماد به تشکیل انتظارات در شرایط اطلاعاتی ناقص کمک می‌کند و اعتماد این انتظارات را در بر می‌گیرد که رفتار دیگری به طرز قابل پیش‌بینی دوستانه خواهد بود و در جهت مخالفت رفتار مودبانه یا غیرقابل اعتماد افراد، عدم اعتماد تلقی می‌شود" (اینگلهارت، ۱۳۸۲). پیوتر زتومکا^۵ (۱۹۹۰) اعتماد و اعتماد کردن را نوعی استراتژی مهم در مواجهه با شرایط نامعین و کنترل آینده می‌داند (زتومکا، ۱۳۸۶، ۲۹). جیمز کلمن^۶ (۱۹۶۰) اعتماد را وارد کردن عنصر خطر در کنش با دیگران دانسته و اعتماد را با مخاطره در ارتباط می‌داند. فرانسیس فوکویاما^۷ (۱۹۹۵) اعتماد را به عنوان انتظاری که در یک جامعه از رفتار مقرراتی، مسؤولانه و همیارانه بخشی از اعضای دیگر جامعه که بر هنجارهای مشترک عام مبتنی است، تعریف می‌کند (مسائل اجتماعی ایران، ۱۳۸۳، ۱۶۳).

از نظر کلاوس افه^۸ (۱۹۹۵) اعتماد به معنای باور به عملی است که از دیگران انتظار می‌رود. وی همچنین "اعتماد را فرضی شناختی می‌داند که کنشگران فردی یا جمعی / گروهی در تعامل با دیگران به کار می‌بندند" (به نقل از تاجبخش، ۱۳۸۴، ۲۰۸). اریک اریکسون^۹ (۱۹۶۸) روانشناس مشهور در بعد روان‌شناختی، اعتماد بنیادی را مورد توجه قرار داده و به اعتقاد وی "اعتماد بنیادی، نگرشی است نسبت به خود و دنیای پیرامون که

-
- 1- gesellschaft
  - 2- Talcott Parsons
  - 3- Anthony Giddens
  - 4- Ronald Inglehart
  - 5- Pieter Sztompka
  - 6- James Coleman
  - 7- Francis Fukuyama
  - 8- Claus Offe
  - 9- Erik Erikson

حاصل تجربیات شخصی در اوایل زندگی است" (گیدنز، ۱۳۷۸، ۸۴). دیوید جانسون^۱ (۱۹۹۳) معتقد است اعتماد یک ویژگی شخصی ثابت و بلا‌تغییر نیست، بلکه جنبه‌ای از روابط است که پیوسته در حال تغییر بوده و برای ایجاد ارتباط، فرد باید بتواند فضایی آکنده از اعتماد را ایجاد کند که ترس از طرد شدن را کاهش و امید به پذیرش و حمایت و تأیید را افزایش دهد.

در یک جمع بندی کلی اشتراکات تعاریف فوق را می‌توان این چنین برشمرد: ۱- اعتماد در فرآیند روابط اجتماعی بین افراد و سازمان‌های اجتماعی با همدیگر تبلور می‌یابد. ۲- اعتماد متضمن نوعی انتظار است. ۳- اعتماد در شرایط و وضعیت مخاطره‌آمیز وجود دارد. مفهوم عدم تعین اجتماعی^۲، یعنی عدم پیش‌بینی رفتارها و امور نیز با مفهوم اعتماد توأم می‌باشد. ۴- حسن ظن فرد نسبت به سایر اعضای جامعه نیز عنصر کلیدی اعتماد محسوب می‌شود؛ چرا که با وجود عدم قطعیت‌ها و وجود خطر در روابط، افراد به خاطر حسن ظن و احساس مثبتی که به یکدیگر دارند به هم اعتماد می‌کنند. ۵- اعتماد واقعیتی اجتماعی و فرهنگی است. ۶- اعتماد خصلت نسبی و متغیر دارد یعنی اینکه در یک جامعه در دوره‌های مختلف تاریخی تغییر می‌کند.

اهمیت اعتماد در جامعه‌شناسی به خاطر تاثیرگذاری آن بر پدیده‌های اجتماعی دیگر است. به نظر پیوتر زتومکا، نویسنده و پژوهشگر نام‌آور لهستانی، جوامع معاصر دارای ویژگی‌هایی هستند که باعث برجستگی مسأله اعتماد شده‌اند:

۱. ما داریم از جوامع مبتنی بر سرنوشت به طرف جوامعی حرکت می‌کنیم که تحولشان به وسیله عامل انسانی است.
۲. دنیای ما به شدت دارای وابستگی متقابل شده است. به همان اندازه که وابستگی مان به تعاون و همکاری دیگران رشد یافته، به همان میزان اعتماد به اطمینان آن‌ها اهمیت پیدا کرده است.
۳. گسترش نظام تمایز و ازدیاد نقش‌های پیوسته باعث افزایش ناپایداری در نقش‌ها و ابهام در انتظارات نقش گردیده، امکان بیشتری برای بحث اعتماد به‌عنوان صورتی از روابط اجتماعی میسر گردیده است.
۴. زندگی اجتماعی (جدید) تهدیدهای گسترده و جدیدی دارد و آنچه را که خود ساخته است در معرض خطر قرار می‌دهد. برای رویارویی با افزایش آسیب‌پذیری در جامعه مخاطره‌ای به انباشت و ذخیره اعتماد گسترده‌ای نیاز است.

1- David Johnson

2-Social indetermination

۵. افزایش انتخاب‌های موجود در جهان، پیش‌بینی‌پذیری تصمیمات مردم را کاهش داده است. برای اینکه کنش‌ها و تصمیماتمان امکان بیشتری را برای تنظیم‌شدن با گزینه‌ها و انتخاب‌های دیگران داشته باشند، اعتماد اهمیت فزاینده‌ای خواهد داشت.

۶. بخش‌های بزرگی از دنیای اجتماعی معاصر برای اعضایش غیرشفاف و مبهم است. پیچیدگی نهادها، سازمان‌ها و نظام‌های فن‌شناختی و افزایش جهانی حوزه عملیاتی‌شان آن‌ها را به شدت برای مردم و حتی کارشناسان، غیرقابل شناخت ساخته است به طوری که اغلب بیش از هر زمان دیگر مجبور به عمل در تاریکی هستیم. اعتماد راهبردی ضروری برای رویارویی با ابهام و تیرگی محیط اجتماعی مان است. بدون اعتماد قادر به انجام هیچ عملی نیستیم.

۷. ویژگی جامعه معاصر در رشد و ناشناختگی کسانی است که بهزیستی ما وابسته به کنش‌ها و عمل آن‌هاست. در موارد بی‌شماری به کارایی، مسؤولیت و نیت خیر دیگران که ناشناخته هستند اعتماد می‌کنیم. هیچ ابزاری نمی‌تواند این حفره و شکاف گمنامی را از میان بردارد، مگر اینکه به اعتماد متوسل شویم.

۸. برای کنار آمدن با حضور فراگیر غریبه‌ها، که از ویژگی‌های دنیای معاصر است، اعتماد یک منبع ضروری می‌باشد (زتومکا، ۱۳۸۶: ۲۶-۳۱).

اعتماد اجتماعی به عنوان عامل اساسی بر پدیده‌های زیر تأثیر می‌گذارد:

۱. رضایت از زندگی (ابراهیمی لویه، ۱۳۸۵ آرام، ۱۳۸۸، هزارجریبی، ۱۳۸۸)؛
۲. احساس امنیت (امیرکافی، ۱۳۷۴؛ عباس زاده، ۱۳۸۳؛ کامران و همکار، ۱۳۸۸؛ امیرپور، ۱۳۸۶؛ منصوریان و دیگری، ۱۳۸۸؛ ابراهیمی لویه، ۱۳۸۵؛ آرام، ۱۳۸۸؛ رجبلو، ۱۳۸۵؛ قدیمی، ۱۳۸۶؛ کتابی و دیگران، ۱۳۸۹؛ هزارجریبی، ۱۳۸۸)؛
۳. دگرخواهی (امیرکافی، ۱۳۷۴؛ امیرپور، ۱۳۸۶؛ کامران و همکار، ۱۳۸۸؛ آراسته و همکار، ۱۳۸۸؛ هزارجریبی، ۱۳۸۸)؛
۴. دینداری (ابراهیمی لویه، ۱۳۸۵؛ رجبلو، ۱۳۸۵؛ حیدرآبادی، ۱۳۸۸؛ افشانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ قریشی راد و همکاران، ۱۳۸۸؛ کتابی و همکاران، ۱۳۸۹)؛
۵. احساس عدالت اجتماعی (رجبلو، ۱۳۸۵؛ کتابی، ۱۳۸۹)؛
۶. مشارکت اجتماعی (ازکیا و همکار، ۱۳۸۰؛ وثوقی و همکار، ۱۳۸۳؛ پناهی و همکار، ۱۳۸۴؛ خوش فر، ۱۳۸۷)

با توجه به اینکه در ایران تا کنون تحقیقی در رابطه با تاثیر اعتماد بر حجاب انجام نشده است. در این مقاله تلاش داریم تا نقش اعتماد اجتماعی در میزان حجاب را بررسی نماییم.

۴- فرضیه تحقیق

فرضیه اصلی تحقیق به قرار زیر است. بین اعتماد و میزان حجاب رابطه وجود دارد. فرضیه های جزئی تحقیق نیز به قرار زیر است:

۱. بین اعتماد به دولت (اعتماد به صدا و سینما و مسولین دولتی) و میزان حجاب رابطه وجود دارد.
۲. بین اعتماد عمومی و میزان حجاب رابطه وجود دارد.
۳. بین اعتماد به خانواده و میزان حجاب رابطه وجود دارد.
۴. بین کمک مالی به مردم و میزان حجاب رابطه وجود دارد.

۵- روش تحقیق

روش تحقیق در این مطالعه پیمایشی^۱ است. پیمایش یکی از روش‌های گردآوری، تنظیم و تحلیل داده‌ها می‌باشد. یکی از اهداف اصلی اکثر پیمایش‌ها آزمون تبیین‌های پذیرفته شده یا نظریه‌های موجود می‌باشد. پیمایش می‌تواند از طریق تشخیص روابط مورد تأکید در یک نظریه از آن نظریه حمایت کند. از سوی دیگر پیمایش می‌تواند نظریه های موجود را مورد شک و تردید قرار دهد. پیمایش قدرت تعمیم یافته‌ها را امکان‌پذیر می‌سازد و در این نوع تحقیق می‌توان نتایج یافته‌ها را بر حوزه‌ی وسیعتری تسری داد. مزیت دیگر پیمایش، گردآوری صفت یا ویژگی هر مورد بر اساس متغیر است (دواس، ۱۳۸۵، ۱۳؛ گیدنز، ۱۳۸۴: ۹-۷۲۸).

از آن جا که پرسشنامه ساده‌ترین راه تهیه ماتریس داده‌های ارزشمند است رایج‌ترین تکنیک مورد استفاده در تحقیق پیمایشی است گرچه ضرورتاً پیوندی بین تحقیق پیمایشی و پرسشنامه وجود ندارد (دواس ۱۳۸۶: ۱۴). اطلاعات مورد نیاز برای پژوهش حاضر از طریق پرسشنامه کتبی جمع‌آوری گردید که پرسشنامه بر اساس شاخص های متغیرها ساخته شده و سپس استاندارد گردید. پرسشنامه در برگیرنده بخش های مختلف برای سنجش حجاب و اعتماد و متغیرهای زمینه‌ای و کنترل می‌باشد. از آن جایی که در این تحقیق حجاب صفت افراد بوده است و همچنین داده‌ها و شواهد از خود فرد گردآوری می‌شود، واحد تحلیل و مشاهده فرد است در مقاله حاضر پس از گردآوری اطلاعات به وسیله پرسشنامه به استخراج داده‌های نهایی مبادرت کرده و با استفاده از برنامه نرم افزار SPSS، به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداختیم.

جامعه آماری در این پژوهش کلیه زنان بین ۱۵ تا ۳۰ سال شهر اسفراین می باشند. برای مشخص شدن حجم نمونه در این پژوهش از روش نمونه گیری کوکران ۲ استفاده شده است که فرمول آن بدین صورت می-

1 Survey

2 . Cochran

باشد:

$$n = \frac{Nz^2 pq}{Nd^2 + z^2 pq}$$

n = حجم نمونه آماری

N = حجم جامعه آماری

Z ضریب اطمینان در سطح مطلوب (در این پژوهش 0/95)

d دقت احتمالی مطلوب

به دلیل عدم مشخص بودن حجم جامعه آماری از فرمول حجم جامعه نامشخص استفاده نمودیم. مقدار ضریب اطمینان در سطح مطلوب 0/95 درصد 1/96 می‌باشد و مقدار دقت احتمالی را 0/05 قرار داده‌ایم. بر این اساس حجم نمونه 390 نفر گردید و ما همین تعداد را مورد بررسی قرار دادیم. در پژوهش حاضر از نمونه-گیری تصادفی ساده استفاده شد.

منظور از اعتبار اندازه‌گیری میزان دقت و صحت معرف‌های انتخاب شده برای سنجش مفاهیم است (ساعی، 1386: 81). برای دستیابی به اعتماد در باب معرف‌های تجربی به شیوه‌های زیر عمل شده است.

۱- مراجعه به تحقیقات پیشین

۲- اعتبار صوری: منظور از اعتبار صوری میزان توافق متخصصان یک امر در رابطه با یک شاخص یا معیار است. در این قسمت با مراجعه به اساتید راهنما و مشاور و حذف و تغییر برخی گویه‌ها، مطابق با نظرات ایشان سعی شده اعتبار گویه‌ها افزایش یابد.

۳- اعتبار سازه (تجربی): در این روش تحقیق نتایج تحقیق با داده‌های متقن، شبهه‌ناپذیر و اثبات شده مقایسه می‌شود اگر نتایج تحقیق مورد نظر با نتایج تحقیقات و داده‌های اثبات شده قبلی همسو باشد آن گاه گویه‌های تحقیق مورد نظر دارای اعتبار خواهند بود و بالعکس خیر.

پایایی ناظر بر ویژگی تکرارپذیری اندازه‌گیری و ثبات در نتایج تحقیق در صورت تکرار آن است؛ یعنی اگر عمل اندازه‌گیری در شرایط یکسان با ابزار اندازه‌گیری و واحدهای مشاهده‌ای یکسان در زمان‌ها و مکان‌های مختلف تکرار شود نتایج اندازه‌گیری مشابه باشند.

انجام پیش‌آزمون در پژوهش‌هایی که واحد مشاهده در آن‌ها فرد باشد ضروری است (ساعی، 1386: 83-82). در این تحقیق به منظور افزایش درجه اطمینان از پایایی گویه‌ها قبل از توزیع گسترده پرسشنامه به عنوان پیش‌آزمون 40 پرسشنامه به صورت تصادفی بین افراد شهر اسفراین توزیع و پس از شنیدن نظرات آنها در باره ساختار جملات صراحت و شفافیت پرسش‌های پرسشنامه نسبت به اصلاح یا تغییر و حذف برخی از گویه‌ها

اقدام نمودیم. همچنین از روش آلفای کرونباخ که از جمله روش‌های تحلیل پایایی است به منظور سازگاری درونی سؤالات پرسشنامه استفاده شده است که آلفا آنها بیش از ۰/۷۰ می‌باشد.

۶- یافته‌ها

در ادامه این مقاله وضعیت اجتماعی و اقتصادی جامعه آماری ارائه و سپس وضعیت حجاب (متغیر وابسته) و میزان اعتماد (متغیر مستقل) ارائه می‌گردد.

میانگین سنی پاسخگویان ۲۵.۰۰ می‌باشد که میانه آن ۲۳ سال و بیشترین سن (مد) ۲۲ سال است. ۳۴.۱ درصد پاسخگویان مجرد، ۶۰.۸ درصد متأهل و ۵ درصد نیز مطلقه بوده‌اند. ۴۲.۱ درصد زنان پاسخگو کرد، ۴۱.۴ درصد فارس، ۱۵.۳ درصد ترک می‌باشند. ۴.۴ درصد پاسخگویان بی سواد، ۵.۷ درصد ابتدایی، ۹.۱ درصد راهنمایی، ۳۴.۵ درصد دبیرستانی و دیپلم، ۹.۳ درصد فوق دیپلم، ۳۴.۲ درصد لیسانس و ۲.۸ درصد نیز فوق لیسانس و بالاتر هستند. ۱۹.۸ درصد زنان پاسخگو شاغل، ۱۸.۹ درصد خانه‌دار، ۳۲.۷ درصد دانشجو، ۱۳.۲ درصد بیکار و ۱۵.۴ درصد محصل هستند.

۶-۱- وضعیت حجاب زنان پاسخگو

جداول زیر توزیع پاسخگویان را بر حسب وضعیت موی سر، نوع جوراب، میزان استفاده از لباسهای بدن‌نما و ... نشان می‌دهد که ۴۲.۵ درصد جامعه آماری، موی سرشان هرگز دیده نشده است. ۵۷.۵ درصد از پاسخگویان به گونه حجاب داشته‌اند که موی سرشان قابل رویت بوده است.

توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه "چقدر از موی پاسخگو دیده می‌شود؟"		
مقوله‌ها	تعداد	درصد فراوانی
اصلاً	۱۶۶	۵۴۲۰
کم	۱۲۹	۱۳۳۰
متوسط	۷۰	۹۱۷۰
زیاد	۲۱	۵۵۰
خیلی زیاد	۴	۱۱
جمع	۳۹۰	۱۰۰

بیشترین نوع جوراب جامعه آماری جوراب ضخیم بوده است. ۸.۴ درصد بیان داشته‌اند که جوراب نمی‌پوشند و ۲۲.۴ درصد نیز جوراب پارازین استفاده کرده‌اند.

توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه "از کدام نوع جوراب استفاده می کنید؟"		
مقوله ها	تعداد	درصد فراوانی
پارازین	۸۵	۲۲/۰۷
شیشه ای	۱۰۰	۲۶/۰۰
ضخیم	۱۶۵	۴۲/۹
نمی پوشم	۳۵	۹/۱
جمع	۳۸۵	۱۰۰
گمشده	۵	۱/۲

حدوداً ۶۰ درصد جامعه آماری از لباسهای بدن‌نما استفاده نمی‌کنند و بقیه از لباسهای بدن‌نما استفاده می‌-

کنند.

توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه "چقدر از لباسهای بدن‌نما استفاده می کنید؟"		
مقوله ها	تعداد	درصد فراوانی
اصلاً	۲۳۷	۶۱/۸
کم	۸۴	۲۲/۰۰
متوسط	۵۰	۱۳/۰۵
زیاد	۱۰	۲/۶
خیلی زیاد	۲	۰/۵
جمع	۳۸۳	۱۰۰
گمشده	۷	۱/۸

میزان کمی از زنان از وسایل آرایش استفاده نمی‌کنند (۳۵.۶ درصد). ۳۳.۶ درصد از کرم سفید کننده، ۱۸.۷

درصد از رژ لب و ۳.۱ درصد از رژ گونه و ۷.۹ درصد از همه اقلام آرایش استفاده می‌کنند.

توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه از کدام یک از وسایل آرایشی استفاده می کنید؟		
مقوله ها	تعداد	درصد فراوانی
کرم سفید کننده	۱۳۵	۳۴.۶
رژ لب	۷۳	۱۸.۷
رژ گونه	۱۲	۳.۱
هم موارد بالا	۳۱	۷.۹
استفاده نمی‌کنم	۱۳۹	۳۵.۶
جمع	۳۹۰	۱۰۰

۵۱.۵ درصد زنان دارای چادر، ۳۱.۰ درصد مانتو و ۱۶.۹ درصد دارای چادر و مانتو هستند. از میان کسانی که دارای پوشش چادر هستند، بیشترین افراد دارای چادر مشکی با یا بدون پوشیه هستند و از میان کسانی که دارای پوشش مانتو هستند، بیشترین آنها دارای مانتو بلند (۱۷.۵) و مانتو رنگی روشن (۱۴.۴) می باشند.

مقوله‌ها	تعداد	درصد فراوانی
چادر	۲۰۱	۵۱.۵
مانتو	۱۲۱	۳۱.۰۰
مانتو و چادر	۶۶	۱۶.۹
جمع	۳۹۰	۱۰۰

جدول زیر توزیع پاسخگویان را بر حسب میزان حجاب آنها و حجاب آرمانی نشان می دهد (رقم ۱ نشانگر بی حجابی کامل و رقم ۱۲ نمایانگر حجاب کامل است). همانگونه جدول نشان می دهد، رقم ۱۱ (چادر مشکی با مقنعه) و رقم ۷ (مانتو شلوار با مقنعه) بیشترین میزان را در حوزه حجاب واقعی دارا است. در مورد پوشش آرمانی، رقم ۷ (مانتو شلوار با مقنعه) و رقم ۱۱ (چادر مشکی با مقنعه) بیشترین میزان را دارا است.

پاسخگو این گونه آرزو دارد		حجاب پاسخگو این گونه		مقوله‌ها
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۶.۷	۲۶	۰.۳	۱	۱
۱.۳	۵	۰.۳	۱	۲
۱.۸	۷	۰.۵	۲	۳
۲.۳	۹	۱.۳	۵	۴
۱۷.۲	۶۷	۱۱	۴۳	۵
۱۰.۸	۴۲	۹.۷	۳۷	۶
۲۴.۱	۹۴	۱۶.۳	۶۴	۷
۲.۱	۸	۶.۶	۲۶	۸
۴.۹	۱۹	۸.۲	۳۲	۹
۶.۷	۲۶	۱۲.۵	۴۹	۱۰
۲۱.۳	۸۳	۳۰.۹	۱۲۰	۱۱
۱.۰	۴	۲.۶	۱۰	۱۲
۱۰۰	۳۹۰	۱۰۰	۳۹۰	جمع

با مقایسه حجاب واقعی و حجاب مورد آرزو شخص، می‌توان بر اختلاف این دو تاکید کرد. جدول زیر این امر را نشان می‌دهد. مقایسه حجاب واقعی و آرمانی نشانگر اختلال هنجاری و واقعی حجاب است و این امر نشان از دو قطبی شدن دارد.

توزیع پاسخگویان بر حسب اختلاف بین پوشش واقعی و پوشش آرمانی		
مقوله‌ها	تعداد	درصد
افرادی که دوست دارند بی‌حجابتر شوند	۲۰۱	۵۱٫۸
افرادی که دوست دارند باحجابتر شوند	۱۸۷	۴۸٫۱
جمع	۳۸۸	۱۰۰

از ترکیب شاخص‌های فوق، میزان حجاب بدست آمد که جدول زیر توزیع آن‌ها را نشان می‌دهد. همچنانکه ملاحظه می‌شود، تقریباً نیمی از جامعه آماری محجبه هستند و ۲۲٫۸ درصد جامعه آماری بدحجاب قلمداد می‌شود که با یافته تحقیق رضایی در تابستان ۱۳۸۰ شهر تهران هماهنگ است (رضایی، ۱۳۸۲، ۴۳). به عبارت دیگر، حجاب شهر اسفراین با تاخیر ۱۰ ساله از تهران در حرکت به سوی حجاب شهر تهران است. تحلیلهای دو متغیره ما بر اساس همین جدول آخری می‌باشد.

توزیع پاسخگویان بر حسب میزان حجاب		
مقوله‌ها	تعداد	درصد
بدحجاب	۸۹	۲۲٫۸
تا حدودی محجبه	۱۲۲	۳۱٫۲
محجبه	۱۷۹	۴۵٫۹
حجاب	۳۹۰	۱۰۰

۶-۲- وضعیت اعتماد زنان پاسخگو

وضعیت اعتماد زنان پاسخگو در جدول زیر ارئه شده است.

جدول توزیع فراوانی زنان پاسخگو بر حسب گویه های اعتماد							
گویه ها	اصلا	کم	متوسط	زیاد	خیلی	میانگین	واریانس
تا چه اندازه به مسئولین دولتی اعتماد دارید؟	۱۷٫۳	۲۱	۳۸٫۸	۱۵٫۴	۷٫۵	۲٫۷۵	۱٫۲۹
تا چه اندازه به صدا و سیما اعتماد دارید؟	۸٫۷	۲۴٫۳	۴۳٫۸	۱۶٫۶	۶٫۷	۲٫۸۸	۱٫۰۱
تا چه میزان به مردم اعتماد دارید؟	۱۵٫۲	۳۱٫۱	۴۰	۹٫۴	۱٫۳	۲٫۵۷	۱٫۰۰

۰.۶۹۶	۴.۵۱	۶۵.۵	۲۵.۴	۴.۶	۲.۹	۱.۵	تا چه اندازه به خانواده تان اعتماد دارید؟
۰.۸۶۰	۱.۷۲	۱.۷	۳.۶	۱۱.۷	۳۰.۸	۵۲.۲	تا چه اندازه به غریبه‌ها اعتماد دارید؟
۰.۸۵۲	۳.۰۰	۵.۶	۲۱.۰	۴۶.۹	۲۱.۵	۵.۱	تا چه اندازه برای حل مشکلات دیگران به افراد کمک می‌کنید؟
۰.۸۸۵	۳.۰۰	۲.۷	۱۰.۶	۳۶.۹	۳۶.۹	۱۲.۹	تا چه اندازه برای حل مشکلات جمعی به دیگران کمک مالی می‌کنید؟

همچنانکه ملاحظه می‌گردد، میانگین اعتماد به خانواده بالاتر از میانگین نظری است و اعتماد به غریبه‌ها پایین‌تر از میانگین نظری. برای تحلیل‌های دو متغیری ما اعتماد را در سه مقوله کم، متوسط و زیاد ارائه داده ایم که در زیر ارائه می‌گردد.

میزان اعتماد	تعداد	درصد
کم	۱۲۶	۳۲/۸
متوسط	۱۷۷	۴۶/۱
زیاد	۸۱	۲۱/۱
جمع	۳۸۴	۱۰۰/۰
گمشته	۶	۱.۵

گروه‌ها	تعداد	درصد
کم	۱۰۳	۲۶/۵
متوسط	۱۷۷	۴۵/۶
زیاد	۱۰۸	۲۷/۸
جمع	۳۸۸	۱۰۰/۰
گمشته	۲	۰/۵

میزان اعتماد	تعداد	درصد
کم	۱۹۵	۵۱/۷
متوسط	۱۳۲	۳۵/۰
زیاد	۵۰	۱۳/۳
جمع	۳۷۷	۱۰۰/۰
گمشته	۱۳	۳/۳

میزان اعتماد	تعداد	درصد
کم	۱۸	۴/۷
متوسط	۱۹	۵/۰
زیاد	۳۴۵	۹۰/۳
جمع	۳۸۲	۱۰۰/۰
گمشته	۸	۲/۱

۳-۶- آزمون فرضیه‌ها

در این بخش از تحقیق، فرضیه‌های خود را با در نظر گرفتن شرایط و آمارهای مناسب آزمون می‌کنیم. جدول زیر رابطه بین اعتماد و میزان حجاب را نشان می‌دهد.

آزمون فرضیه اول: فرضیه اول مدعی است که بین اعتماد به دولت (اعتماد به دولت و مسئولین دولتی) و میزان حجاب رابطه وجود دارد. جدول تقاطعی زیر میزان حجاب بر حسب میزان اعتماد به صدا و سینما و مسئولین دولتی را نشان می‌دهد.

میزان حجاب بر حسب میزان اعتماد به صدا و سینما و مسئولین دولتی						
جمع	میزان حجاب			تا حدودی محجبه	بد حجاب	
	محجبه	تعداد	درصد			
۹۸	۱۷	۴۳	کم	میزان اعتماد به صدا و سینما و مسئولین دولتی	تعداد	۴۳
۱۰۰	۱۷.۳	۴۳.۹	درصد			
۱۶۶	۴۳	۳۷	متوسط		تعداد	۳۷
۱۰۰	۲۵.۹	۲۲.۳	درصد			
۱۰۱	۲۵	۱۴	زیاد		تعداد	۱۴
۱۰۰	۲۴.۸	۱۳.۹	درصد			
۳۶۵	۸۵	۹۴	جمع		تعداد	۹۴
۱۰۰	۲۳.۳	۲۵.۸	درصد			
Pearson Chi-Square=۲۵.۱۹phi ضریب Sig= 0.0۲۶= 0.۰۰۶						

رابطه بین دو متغیر میزان اعتماد به صدا و سینما و مسئولین دولتی و میزان حجاب نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین این دو وجود دارد. بیشتر افرادی که به مسئولین دولتی و صدا و سیما اعتماد کم دارند، بدحجاب (۴۳.۹ درصد) و بیشتر افرادی که به مسئولین دولتی و صدا و سیما اعتماد متوسطی دارند، تا حدودی محجبه هستند (۶۱.۴ درصد). با حذف موارد متوسط و تا حدودی محجبه، این رابطه نیز برقرار است. آزمون فرضیه دوم: فرضیه دوم مدعی است که بین اعتماد عمومی و میزان حجاب رابطه وجود دارد. جدول تقاطعی زیر میزان حجاب را بر حسب میزان اعتماد عمومی نشان می‌دهد.

میزان حجاب بر حسب میزان اعتماد عمومی						
جمع	میزان حجاب			تا حدودی محجبه	بد حجاب	
	محجبه	تعداد	درصد			
۱۱۲	۲۳	۴۵	کم	میزان اعتماد عمومی (اعتماد به مردم و ...)	تعداد	۴۵
۱۰۰.۰	۲۰.۵	۴۰.۲	درصد			

غریبه ها)	متوسط	تعداد	۳۰	۹۸	۴۲	۱۷۰
		درصد	۱۷.۶	۵۷.۶	۲۴.۷	۱۰۰.۰
	زیاد	تعداد	۱۸	۴۱	۲۰	۷۹
		درصد	۲۲.۸	۵۱.۹	۲۵.۳	۱۰۰.۰
جمع		تعداد	۹۳	۱۸۳	۸۵	۳۶۱
		درصد	۲۵.۸	۵۰.۷	۲۳.۵	۱۰۰.۰
		Pearson Chi-Square= 18.86				phi
		Sig= 0.000				2۲= 0.
		۲۸				

رابطه بین دو متغیر میزان اعتماد عمومی و میزان حجاب نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین این دو وجود دارد. بیشتر افرادی که اعتماد عمومی کمی دارند، بدحجاب (۴۰.۲ درصد) و بیشتر افرادی که اعتماد عمومی متوسطی دارند، تا حدودی محجبه هستند (۵۱.۹ درصد).
آزمون فرضیه سوم: فرضیه سوم مدعی است که بین میزان اعتماد به خانواده و میزان حجاب رابطه وجود دارد. جدول تقاطعی زیر میزان حجاب را بر حسب میزان اعتماد به خانواده نشان می‌دهد.

		میزان حجاب بر حسب میزان اعتماد به خانواده				
		میزان حجاب			جمع	
		بد حجاب	تا حدودی محجبه	محجبه		
میزان اعتماد به خانواده	کم	تعداد	۶	۷	۴	۱۷
		درصد	۳۵.۳	۴۱.۲	۲۳.۵	۱۰۰.۰
	متوسط	تعداد	۱۱	۶	۲	۱۹
		درصد	۵۷.۹	۳۱.۶	۱۰.۵	۱۰۰.۰
	زیاد	تعداد	۷۸	۱۶۹	۷۶	۳۲۳
		درصد	۲۴.۱	۵۲.۳	۲۳.۵	۱۰۰.۰
جمع		تعداد	۹۵	۱۸۲	۸۲	۳۵۹
		درصد	۲۶.۵	۵۰.۷	۲۲.۸	۱۰۰.۰
		Pearson Chi-Square= ۱۱.۴۲				phi
		Sig= 0.022				۱۷= 0.
		۱۷				

رابطه بین دو متغیر میزان اعتماد به خانواده و میزان حجاب نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین این دو وجود دارد. بیشتر افرادی که به خانواده خودشان در حد کم اعتماد دارند، بدحجاب (۳۵.۳ درصد) و بیشتر افرادی که به خانواده خودشان در حد متوسطی اعتماد دارند، تا حدودی محجبه هستند (۵۲.۳ درصد). آزمون فرضیه چهارم: فرضیه چهارم مدعی است که بین میزان کمک مالی به مردم و میزان حجاب رابطه وجود دارد. جدول تقاطعی زیر میزان حجاب را بر حسب میزان کمک مالی به مردم نشان می‌دهد.

میزان حجاب بر حسب میزان کمک مالی به مردم						
جمع	میزان حجاب					
	محجبه	تا حدودی محجبه	بد حجاب			
میزان کمک	۱۸۲	۳۴	۹۲	۵۶	تعداد	کم
مالی به مردم	۱۰۰.۰	۱۸.۷	۵۰.۵	۳۰.۸	درصد	
متوسط	۱۲۷	۳۶	۶۷	۲۴	تعداد	
	۱۰۰.۰	۲۸.۳	۵۲.۸	۱۸.۹	درصد	
زیاد	۴۸	۱۴	۲۲	۱۲	تعداد	
	۱۰۰.۰	۲۹.۲	۴۵.۸	۲۵.۰	درصد	
جمع	۳۵۷	۸۴	۱۸۱	۹۲	تعداد	
	۱۰۰.۰	۲۳.۵	۵۰.۷	۲۵.۸	درصد	
$\text{Pearson Chi-Square} = ۱۸.۱۵$ ضریب $\text{Sig} = ۰.۰۱۵ = ۰$ $\phi = ۰.۸۶۰$						

رابطه بین دو متغیر میزان کمک مالی به مردم و میزان حجاب نشان می‌دهد که رابطه معناداری بین این دو وجود ندارد.

۷- بحث و نتیجه‌گیری

از آنجا که عوامل متعددی بر اعتماد تاثیر دارند، ممکن است اثرات اعتماد ناشی از تاثیرات این عوامل فوق باشد. با بررسی تحقیقات مختلف مشخص شد که عوامل اجتماعی مختلفی بر اعتماد اجتماعی تاثیر دارند، که عبارتند از:

- ۱- رضایت از زندگی (ابراهیمی لویه، ۱۳۸۵؛ آرام، ۱۳۸۸، هزارجریبی، ۱۳۸۸)؛
- ۲- احساس امنیت (امیرکافی، ۱۳۷۴؛ عباس زاده، ۱۳۸۳؛ کامران و همکار، ۱۳۸۸؛ امیرپور، ۱۳۸۶؛ منصوریان و دیگری، ۱۳۸۸؛ ابراهیمی لویه، ۱۳۸۵؛ آرام، ۱۳۸۸؛ رجب‌لو، ۱۳۸۵؛ قدیمی، ۱۳۸۶؛ کتابی و دیگران، ۱۳۸۹؛ هزارجریبی، ۱۳۸۸)؛

- ۳- استفاده از رسانه های جمعی (رجبلو، ۱۳۸۵؛ پورجلی، ۱۳۸۵)؛
- ۴- دگرخواهی (امیرکافی، ۱۳۷۴؛ امیرپور، ۱۳۸۶؛ کامران و همکار، ۱۳۸۸؛ آراسته و همکار، ۱۳۸۸؛ هزارجریبی، ۱۳۸۸)؛
- ۵- دینداری (ابراهیمی لویه، ۱۳۸۵؛ رجبلو، ۱۳۸۵؛ حیدرآبادی، ۱۳۸۸؛ افشانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ قریشی راد و همکاران، ۱۳۸۸؛ کتابی و همکاران، ۱۳۸۹)؛
- ۶- ارزش های اخلاقی (آرام، ۱۳۸۸؛ کتابی، ۱۳۸۹)؛
- ۷- احساس عدالت اجتماعی (رجبلو، ۱۳۸۵؛ کتابی، ۱۳۸۹)
- بنابراین، با توجه به موارد فوق، می توان تحلیلهای سه متغیر را (در حد توان) انجام داد. که از حوصله مقاله فوق خارج است. در بررسی نظری می توان چنین گفت که اعتماد به عنوان متغیر اصلی می تواند تبیین گر میزان حجاب باشد.

فهرست منابع

۱. آراسته، حمیدرضا؛ رزقی شیرسوار، هادی، (۱۳۸۸)، ارزیابی سطح اعتماد اجتماعی در میان دانشجویان مشغول به تحصیل در دانشگاه‌های کشور، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی گرمسار، سال سوم، شماره دوم،
۲. آزاد ارمکی، تقی؛ کمالی، افسانه، (۱۳۸۳)، اعتماد، اجتماع و جنسیت: بررسی تطبیقی اعتماد متقابل در بین دو جنس، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره پنجم، شماره سوم،
۳. ابراهیمی لویه، عادل (۱۳۸۵)، اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین مردم شهر گرمسار، فصلنامه پیک نور، سال هفتم، شماره سوم.
۴. ابراهیمی، فاطمه، (۱۳۸۶)، بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور واحد گلپایگان.
۵. ادهمی، عبدالرضا و کاویانپور، جلیل، (۱۳۸۹)، بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان اعتماد اجتماعی در شهرستان نور، فصلنامه تخصصی جامعه‌شناسی آشتیان، سال پنجم، شماره دوم.
۶. ازکیا، مصطفی و حسنی راد، کریم، (۱۳۸۸)، نقش اعتماد اجتماعی در مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره اول.

۷. ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا، (۱۳۸۰)؛ بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی شهر کاشان، نامه علوم اجتماعی، شماره ۹
۸. افشانی، علیرضا، فاضل نجف‌آبادی، سمیه، حیدری، محمد و نوریان نجف‌آبادی، محمد، (۱۳۸۹)، پژوهشی در باب رابطه دینداری و اعتماد اجتماعی، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، شماره ۴۹.
۹. امیرپور، مهناز، (۱۳۸۶)، بررسی جامعه‌شناختی میزان اعتماد اجتماعی گروه‌های قومی نسبت به سیاست‌های اجتماعی دولت، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، اوجاقلو، سجاد و زاهدی، محمد جواد، (۱۳۸۴)، بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۴.
۱۱. اینگلهارت، رونالد، (۱۳۸۲)، تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعتی، مریم وتر، تهران: کویر.
۱۲. پناهی، محمدحسین و عالی‌زاد، اسماعیل، (۱۳۸۴)، تأثیر وسایل ارتباط جمعی بر مشارکت سیاسی شهروندان تهرانی، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۲۸ و ۲۹.
۱۳. پورجبللی، ربابه، (۱۳۸۷)، مطالعه اعتماد به نهادها و سازمانهای اداری و هنجاری در بین دو نسل ۱۶۲۴ و ۵۴۴۵ سال در شهر تبریز، فصلنامه علوم اجتماعی خلخال، سال چهارم، شماره ۱۹.
۱۴. تاجبخش، کیان (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه) (افشین خاکباز و حسن پویان، مترجم)، تهران: شیرازه.
۱۵. حضرتی صومعه، زهرا، (۱۳۸۹)، اعتماد اجتماعی در میان مردم تهران، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی ایران، سال اول، شماره اول.
۱۶. حیدرآبادی، ابوالقاسم، (۱۳۸۹)، اعتماد اجتماعی و عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر آن، فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، دانشگاه آزاد بابل، سال اول، پیش شماره اول.
۱۷. خوش‌فر، غلامرضا، (۱۳۸۷)، تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی: مطالعه موردی استان گلستان، پایان‌نامه مقطع دکترای جامعه‌شناسی، استاد راهنما: محمد حسین پناهی، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۸. رضایی، محمدحسین، (۱۳۸۲)، تحلیل جامعه‌شناختی پوشش اسلامی، فصلنامه مصباح، سال دوازدهم، شماره ۴۶.

۱۹. ریتزر، جورج، (۱۳۸۶)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
۲۰. زتومکا، پیوتر، (۱۳۸۶)؛ نظریه جامعه‌شناختی اعتماد، غلامرضا غفاری، تهران، شیرازه.
۲۱. زتومکا، پیوتر، (۱۳۸۶)، اعتماد نظریه جامعه‌شناختی، غلامرضا غفاری، تهران: انتشارات تیرازه.
۲۲. زین آبادی، مرتضی، (۱۳۸۷)، تئوری‌ها و نظریات مربوط به اعتماد اجتماعی در جامعه، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، پژوهشنامه شماره ۱۶.
۲۳. سمیعی، زهره، (۱۳۸۷)، اعتماد اجتماعی و خانواده، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، پژوهشنامه شماره ۱۶.
۲۴. شارع‌پور، محمود، (۱۳۸۰)، فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن، نامه انجمن جامعه‌شناسی، سال اول، شماره اول.
۲۵. عباس‌زاده، محمد، (۱۳۸۳)، عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی دانشجویان، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال چهارم، شماره ۱۵.
۲۶. عظیمی هاشمی، مژگان، (۱۳۷۳)، عام‌گرایی و عوامل مؤثر بر آن، پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهشگری اجتماعی، دانشکده ادبیات دانشگاه شهید بهشتی.
۲۷. علی بابایی، یحیی و فیروزجائیان، علی اصغر، (۱۳۸۸)، تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر قانون‌گریزی، فصلنامه دانش انتظامی، سال یازدهم، شماره چهارم.
۲۸. فراهانی، حجت‌الله و عریضی، حمیدرضا، (۱۳۸۴)، روش‌های پیشرفته پژوهش در علوم انسانی (رویکردی کاربردی)، اصفهان: جهاد دانشگاهی واحد اصفهان.
۲۹. فروغ‌زاده، سیمین، (۱۳۸۸)، تأملی بر چیستی فراتحلیل در تحقیقات جامعه‌شناختی ایران، فصلنامه تخصصی جامعه‌شناسی آشتیان، سال پنجم، شماره سوم.
۳۰. فوکویاما، فرانسیس، (۱۳۷۹)، پایان نظم؛ سرمایه اجتماعی و حفظ آن (غلامعباس توسلی، مترجم)، تهران: جامعه ایرانیان.
۳۱. قاسمی، یارمحمد و زمانی، علی، (۱۳۸۸)، بررسی میزان اعتماد اجتماعی دانشجویان به اساتید دانشگاه و عوامل مرتبط با آن، فصلنامه پژوهش اجتماعی رودهن، سال دوم، شماره دوم.

۳۲. قدیمی، مهدی (۱۳۸۶)، بررسی میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه‌های زنجان، پژوهشنامه علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۵۳.
۳۳. قریشی راد، فخر السادات و صداقت، کامران، (۱۳۸۸)، بررسی نقش عوامل فرهنگی اجتماعی مرتبط بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی شهروندان تبریز، جامعه‌شناسی کاربردی (مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان)، شماره پیاپی (۴۰)، شماره چهارم.
۳۴. کامران، فریدون و احمدیان، اسلام، (۱۳۸۸)، بررسی میزان اعتماد اجتماعی مردم به پلیس و عوامل مرتبط با آن در استان ایلام، فصلنامه پژوهش اجتماعی رودهن، سال دوم، شماره چهارم.
۳۵. کتابی، محمود، ادیبی سده، مهدی، قاسمی، وحید و صادقی ده چشمه، ستار، (۱۳۸۹)، سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در مراکز شهرستانهای چهارمحال و بختیاری، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و یکم، شماره پیاپی (۴۰)، شماره چهارم.
۳۶. کفاشی، مجید و آزاده، نادر، (۱۳۸۸)، عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان اعتماد اجتماعی در بین اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی گرمسار، سال سوم، شماره اول.
۳۷. کفاشی، مجید، (۱۳۸۹)، رواسازی مقیاس سنجش اعتماد اجتماعی به دانشگاه آزاد اسلامی، فصلنامه پژوهش اجتماعی رودهن، سال سوم، شماره ۸.
۳۸. کلمن، جیمز، (۱۳۷۷)، بنیاد نظریه‌های اجتماعی، منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
۳۹. گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۸)، تجدد و تشخص، ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
۴۰. گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۴)، پیامدهای مدرنیت، محسن ثلاثی، تهران: مرکز.
۴۱. محسنی تبریزی، علیرضا و شیرعلی، اسماعیل (۱۳۸۸)، عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی دانشجویان ایرانی خارج از کشور، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره پیاپی (۵۲)، شماره دوم.
۴۲. منصوریان، محمد کریم و قدرتی، حسین، (۱۳۸۸)، اعتماد اجتماعی و تعیین‌کننده‌های آن: رهیافت نهاد محور یا رهیافت جامعه محور؟، جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیستم، شماره پیاپی (۳۴)، شماره دوم،

۴۳. وثوقی، منصور و هاشمی، عبدالرسول، (۱۳۸۳)، روستائیان و مشارکت سیاسی در ایران: مطالعه موردی روستاهای حومه شهرستان بوشهر(چاه کوتاه ، آبطویل، تل اشکی)، پژوهشنامه علوم انسانی، شماره (۴۱-۴۲).
۴۴. هزارجریبی، جعفر، صفری شالی، رضا، (۱۳۸۸)، بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی شهروندان، جامعه‌شناسی کاربردی (مجله پژوهشی علوم انسانی دانشگاه اصفهان)، شماره پیاپی (۳۶)، شماره چهارم.